BO‘LAJAK O‘QITUVCHILARNI NOAN’ANAVIY PEDAGOGIK VAZIYATLARGA TAYYORLASHNING DIDAKTIK ASOSLARI

Dehqonboyeva Zarifa Akramjon qizi
Chirchiq davlat pedagogika universiteti magistranti

Annotatsiya. Maqolada bo‘lajak o‘qituvchilarni kasbiy faoliyat jarayonida uchrashi mumkin bo‘lgan noan’anaviy pedagogik vaziyatlarga tayyorlashning didaktik asoslari yoritiladi. Pedagogik vaziyatlarni tahlil qilish, muqobil yechimlarni ishlab chiqish, asoslangan qaror qabul qilish va faoliyat natijalarini refleksiv baholash ko‘nikmalarini rivojlantirish masalalari ko‘rib chiqiladi. Shuningdek, tayyorgarlik jarayonini tashkil etishga doir to‘rt bosqichli didaktik yondashuv taklif etiladi.

Kalit so‘zlar: bo‘lajak o‘qituvchi, noan’anaviy pedagogik vaziyat, kasbiy tayyorgarlik, didaktik yondashuv, muammoli ta’lim, vaziyatli tahlil, refleksiya, kasbiy kompetensiya.

ДИДАКТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ УЧИТЕЛЕЙ К НЕСТАНДАРТНЫМ ПЕДАГОГИЧЕСКИМ СИТУАЦИЯМ

Аннотация. В статье рассматриваются дидактические основы подготовки будущих учителей к нестандартным педагогическим ситуациям, возникающим в профессиональной деятельности. Раскрываются возможности развития у студентов умений анализировать педагогические ситуации, разрабатывать альтернативные решения, принимать обоснованные решения и рефлексивно оценивать результаты своей деятельности. Предлагается четырёхэтапный дидактический подход к организации данного процесса.

Ключевые слова: будущий учитель, нестандартная педагогическая ситуация, профессиональная подготовка, дидактический подход, проблемное

обучение, ситуационный анализ, рефлексия, профессиональная компетентность.

DIDACTIC FOUNDATIONS OF PREPARING FUTURE TEACHERS FOR NON-STANDARD PEDAGOGICAL SITUATIONS

Abstract. The article examines the didactic foundations of preparing future teachers to deal with non-standard pedagogical situations that may arise in professional practice. It focuses on developing students' ability to analyse classroom situations, generate alternative solutions, make well-grounded decisions, and reflect on the outcomes of their actions. A four-stage didactic approach to organising this preparation is proposed.

Keywords: future teacher, non-standard pedagogical situation, professional training, didactic approach, problem-based learning, case analysis, reflection, professional competence.

Kirish

Zamonaviy ta'lim jarayonida o‘qituvchining kasbiy mahorati faqat fan mazmunini bilishi yoki mashg‘ulotni reja asosida tashkil eta olishi bilan belgilanmaydi. Pedagogik faoliyat ko‘p omilli va o‘zgaruvchan jarayon bo‘lib, unda kutilmagan holatlar, o‘quvchilarning turlicha ehtiyojlari, muloqotdagi qiyinchiliklar hamda ta'limiy muammolar yuzaga kelishi mumkin. Bunday sharoitda o‘qituvchidan vaziyatni tez va xolis tahlil qilish, pedagogik jihatdan maqbul yechimni tanlash, o‘z qarorini asoslash va uning oqibatlarini baholash talab etiladi.

Shu sababli bo‘lajak o‘qituvchilarni noan'anaviy pedagogik vaziyatlarga tayyorlash oliy pedagogik ta'lim mazmunining muhim tarkibiy qismi bo‘lishi lozim. Bu tayyorgarlik talabalarning nazariy bilimlarini amaliy harakatlar bilan bog‘lash, kasbiy mustaqilligini rivojlantirish va pedagogik faoliyatga moslashuvchanligini kuchaytirishga xizmat qiladi.

Asosiy qism

Noan'anaviy pedagogik vaziyat — ta'lim-tarbiya jarayonida oldindan to'liq rejalashtirilmagan yoki odatiy pedagogik yechim bilan bartaraf etish qiyin bo'lgan, o'qituvchidan mustaqil tahlil, ijodiy yondashuv va mas'uliyatli qaror qabul qilishni talab etadigan holatdir. Masalan, sinfda o'quvchilar o'rtasida kelishmovchilik yuzaga kelishi, o'quvchining darsdagi faoliyatdan bosh tortishi, ota-ona bilan pedagogik qarashlar to'qnashuvi yoki rejalashtirilgan ta'lim usulining kutilgan natijani bermasligi shunday vaziyatlarga kiradi.

Bunday vaziyatlarni hal etishga tayyorlik birgina nazariy ma'lumotni eslab qolish bilan shakllanmaydi. Talaba bilimni vaziyatga tatbiq etishi, muammoning sabablarini ajratishi, ishtirokchilarning manfaatlari va psixologik xususiyatlarini hisobga olishi hamda pedagogik-axloqiy me'yorlarga mos qaror tanlashi kerak. Demak, tayyorgarlik jarayoni bilim, amaliy ko'nikma, kasbiy munosabat va refleksiyani o'zaro uyg'un rivojlantirishga yo'naltirilishi zarur.

Bo'lajak o'qituvchilarni bunday vaziyatlarga tayyorlashda bir-birini to'ldiruvchi didaktik vositalardan foydalanish maqsadga muvofiq. Muammoli ta'lim talaba oldiga tayyor javobi bo'lmagan savol yoki ziddiyatli holatni qo'yib, izlanish va dalillashga undaydi. Case-study usuli esa real yoki real hayotga yaqin pedagogik holatni tahlil qilish, muammoni aniqlash, bir nechta yechimni taqqoslash va eng maqbul variantni asoslash imkonini beradi. Rolli o'yin va pedagogik modellashtirish orqali talabalar o'qituvchi, o'quvchi, ota-ona yoki sinf rahbari pozitsiyasida harakat qilib, muloqot va qaror qabul qilish tajribasini sinab ko'radilar.

Mazkur vositalarning samaradorligi ularni izchil didaktik tizim asosida qo'llashga bog'liq. Shu maqsadda bo'lajak o'qituvchilarni noan'anaviy pedagogik vaziyatlarga tayyorlashning quyidagi to'rt bosqichli yondashuvini taklif etamiz:

1. Motivatsion-yo'naltiruvchi bosqich. Talabalarda murakkab pedagogik vaziyatlarni hal etishga qiziqish, kasbiy mas'uliyat va o'z imkoniyatlariga ishonch

shakllantiriladi. Buning uchun kasbiy faoliyatdan olingan muammoli misollar, muhokama savollari va o‘z-o‘zini baholash topshiriqlaridan foydalaniladi.

2. Tahliliy-diagnostik bosqich. Talaba vaziyatdagi asosiy muammoni, uning kelib chiqish sabablarini, ishtirokchilar ehtiyojlari va mavjud cheklovlarni aniqlaydi. Bu bosqichda “Muammo nimada?”, “Qaysi omillar vaziyatni yuzaga keltirdi?”, “Kimlarning manfaatlarini hisobga olish kerak?” kabi savollar asosida tizimli tahlil tashkil etiladi.

3. Amaliy-ijodiy bosqich. Talabalar muammoni hal qilishning bir nechta variantini ishlab chiqadilar, ularning ehtimoliy natijalarini solishtiradilar va pedagogik hamda axloqiy jihatdan asoslangan yechimni tanlaydilar. Taklif etilgan qaror rolli o‘yin, mikro-dars yoki modellashtirilgan pedagogik vaziyat orqali sinab ko‘rilishi mumkin.

4. Refleksiv-baholash bosqichi. Talaba tanlagan yechimining samaradorligini tahlil qiladi, o‘z harakatlarining kuchli va takomillashtirilishi zarur tomonlarini aniqlaydi. O‘qituvchi va tengdoshlar fikri, o‘z-o‘zini baholash hamda refleksiv yozuvlar bu bosqichning muhim vositalari hisoblanadi.

Taklif etilayotgan yondashuvning o‘ziga xos jihati shundaki, u pedagogik vaziyatni shunchaki muhokama qilish bilan cheklanmaydi. Talaba muammoni anglashdan boshlab, yechimni ishlab chiqish, uni amalda sinash va natijani baholashgacha bo‘lgan yaxlit faoliyatni bajaradi. Shu tariqa nazariy bilimlar kasbiy harakatlar bilan bog‘lanadi.

Tayyorgarlik natijalarini baholashda vaziyatni to‘g‘ri anglash, muammoning sabablarini aniqlash, muqobil yechimlar taklif qilish, qarorni pedagogik jihatdan asoslash, muloqot madaniyatiga rioya etish va o‘z faoliyatini refleksiv baholash mezonlaridan foydalanish mumkin. Bunda faqat yakuniy javob emas, balki talabaning fikrlash jarayoni, dalillari va tanlagan strategiyasi ham e’tiborga olinishi lozim.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, bo‘lajak o‘qituvchilarni noan’anaviy pedagogik vaziyatlarga tayyorlash ularning kasbiy kompetentligini rivojlantirishning muhim yo‘nalishidir. Mazkur jarayonda muammoli ta’lim, vaziyatli tahlil, rolli o‘yin, pedagogik modellashtirish va refleksiv baholashni o‘zaro uyg‘un qo‘llash zarur. Taklif etilgan motivatsion-yo‘naltiruvchi, tahliliy-diagnostik, amaliy-ijodiy hamda refleksiv-baholash bosqichlari talabalarning pedagogik vaziyatlarni mustaqil tahlil qilish va asoslangan qaror qabul qilish tajribasini izchil rivojlantirishga xizmat qilishi mumkin. Oliy ta’lim amaliyotida bunday topshiriqlarni muntazam qo‘llash bo‘lajak o‘qituvchining kasbiy moslashuvchanligi, mas’uliyati va ijodiy faolligini kuchaytiradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Dewey J. Experience and Education. – New York: Macmillan, 1938.
2. Schön D. A. The Reflective Practitioner: How Professionals Think in Action. – New York: Basic Books, 1983.
3. Slastenin V. A., Isaev I. F., Shiyanov E. N. Pedagogika: uchebnoe posobie. – Moskva: Akademiya, 2002.
4. Muslimov N. A. Bo‘lajak kasb ta’limi o‘qituvchilarini kasbiy shakllantirishning nazariy-metodik asoslari. – Toshkent, 2007.